

הסעירה מחדש את המאבק הפנימי במפא"י

כל חברי מפא"י בממשלה, המשיך ארן, היו בעד חברות שמעון פרס בוועדת השרים לענייני בטחון, ואף פעלו לפי קו זה. הם אף מוכנים להודות בכשרונותיו של משה דיין ורוצים בחברותו בממשלה. אולם, אין הם מכירים — לפי הפרפראזה של הסופר אורול — שכל חברי מפא"י בממשלה שווים הם, אך מ. דיין שווה יותר; ואין משום עלבון למ. דיין אם חבר בממשלה חושב שאין לו עדיין ההכשרה למילוי תפקיד של שר האוצר או של ראש התיכנון הכלכלי במדינה; כמו שאין משום התנכלות במ. דיין אם חבר בממשלה חולק על ההנחה, שהיותו בעבר מפקד צבאי מעולה — ולו בעל זכויות גדולות — מקנה לו אוטומטית את הזכות לתפקיד של שר הבטחון לאחר ד. בן-גוריון.

בכל אחת מהמדינות הדמוקרטיות בעולם מצויים הרבה גנרלים, ומהם מפוארים בעלילותיהם המלחמתיות. אולם לרוב זאת היא הסיבה, מפני מה אין מעלים מתוכם מועמד לתפקיד של שר הבטחון ומעדיפים לראות בתפקיד זה דווקא אזרח ללא עבר צבאי. ייתכן שעל ככל זה יש לוותר במדינת ישראל. ייתכן שעל ככל זה צריך לשמור דווקא במדינת ישראל. על כל פנים זהו עניין חשוב ממדרגה ממלכתית ראשונה במעלה, שאינו יכול להיחשב באמירה של לחץ.

כמזורה ביותר מגדיר ארן את תביעתו של דיין להקים ועדת בטחון מצומצמת, מורכבת משני מפא"י, נוסף על ועדת הבטחון הממשלתית, בה תובטח לו עמדת ככורה. בתביעה זו רואה ארן בעיקר שאיפה מצד דיין להיות חבר בוועדה מצומצמת שלא יהיו בה חברים אחרים. והוא קובע: "יש להניח בחזאת שוועדה נוספת כזאת לא תקום". המאמר כולל גם ניתוח של בעיית שילוב הצעירים במערכות השלטון. ארן מסכים לשילוב ידועות, אך בדרך של "דור לדור יבני אומר, ולא גידופים. אין כובשים דור הולך כמו יעד צבאי. זה לא יצלה. זה גם אחילי. ואם הוא הולך לאט — טוב שהוא הולך לאט".

ולבסוף, המסקנה: "וקיימא לן: לעליתו של בחיריכם, אם יתגלה, לא יהיה צורך בקביעים". לכן נקרא מאמרו של ארן לא על קביים יתנשא.

★ ★ ★

אינו רבך הכיסא

יש להניח כי מאמרו של ארן לא הגיע לפירסום בעמוד ב' של דבר כמו מאמרו השני, המתפרסם בעמוד אחר של אותו גיליון עצמו. את המאמר על דרכו של הצייר מרדכי ארדון בציור, המתנוסס בראש עמוד 5 של גיליון דבר מיום ששי האחרון, לא הראה ארן לגולדה או לאשכול. אך את המאמר על הצעירים, המשתרע מלוא הרוחב של העמוד השני, הראה תחילה לשניים אלה, ואף קיבל עליהם את אישורם.

לכאורה יכלו גם גולדה וגם אשכול לדבר בנוסח זה אל הצעירים, אם כי אולי לא באותו סגנון חד וקולע שבו מצטיין ארן. הם לא עשו זאת ולא יעשו זאת משום שאימת בן-גוריון עדיין רובצת עליהם. הם נכנעו לבן-גוריון פעמים אין-סוף — הן במדיניות החוץ, הן בתביעתו להדיח את לבון והן כאשר החזיק בגטות את משה שרת מן השלטון. לא כן זלמן ארן.

הוא ידע, מאז בואו ארצה בראשית ימי העליה השלישית, ליצור לעצמו מעמד מיוחד, שאיפשר לו גם להימנות בין מעריציו של בן-גוריון וגם להיות אחד מיריביו הבודדים בצמרת מפא"י. ארן הגיע למעמד זה לאחר שהצליח להוכיח לחבריו את היותו מקורל בניחוחו ותקיף בדעתו. חבריו קראו לו "המשוגע", כי ברנע שקבע לעצמו דעה, לא התחשב עם שום אדם. אפשר היה רק להיכנע ללחש שלו, או להסתבך איתו במריבה מתשישה. אחרת, היה מסתלק. כי זיאמה ארן היה מן היחידים בצמרת מפא"י שלא דבק לכיסאו.

בשבילו היה היינוהך אם לשבת במעד הפועל ולכהן כגובר החולש על תקציב של רכבות, או לשבת על גזוזתה של בית-קפה על שפת ימה של תל-אביב ולהתעמק בספר עבה של אחד מאבות הסוציאליזם באנגליה בראשית המאה ה-19.

★ ★ ★

זיאמה והמערכ הפרוץ

ארן הוא אחד התיאורטיקנים הגדולים של תנועת הפועלים הישראלית. מאז מושגים שהם כיום מובנים מאליהם ניצרו עלידי. הוא היה האיש שהשתמש בפעם הראשונה בביטוי "כלים" כשהכונה היא לביטוס מוסדות כמו סולל בונה, המשביר המרכזי ובנק הפועלים. כיום משמש במושג זה כל מזכיר במועצות הפועלים הנידחות ביותר.



ארן וגולדה: תוהך-בשעת-חולשה וגם מדרון

הוא גם שפיתח את הרעיון של חינוך הסדרותי וכך למטרה זו את בית-הספר לפעילי הסדרות, כשהוא קובע את תוכניות הלימוד ומשמש כמנהל בית-הספר ומכוננו במשך שנים רבות. הוא נחשב כבקי הגדול ביותר בתוך מפא"י בנוסחות השונות של המחשבה הסוציאליסטית. הוא בעל השכלה מדינית נרחבת, ושקולו נמדדים מתוך ידיעת העניינים על בוריים. במשך שנים שימש כאיש שמאחורי הקלעים בכל משלחת ישראלית לפרום בינלאומי. הוא גם היה פעיל במשלחת הישראלית לאו"ם, בעת הדיונים על הקמת המדינה.

לא פעם הטילו מוסדות מפא"י על משה שרת או על גולדה מאיר לבצע קו מדיני, שנוסח והוגש למרכז עלידי ארן. כותו היה גם בזה שאף פעם לא תבע לעצמו זכות יוצרים לרעיונות: בהיותו שר, היה לעתים קרובות היחיד ליד שולחן הממשלה, שהעני-לנתח סקירות מדיניות וכסחוניות של דויד בן-גוריון, בעוד כל שרי מפא"י — ולרוב גם שרי השותפים הקואליציוניים — מקבלים את דבריו של בן-גוריון כאילו



זיאמה ואשכול: אישור מראש למאמר קמלני

יצא מפי הגבורה, היה זיאמה ארן לא רק מבקר את הדברים אלא אף חולק עליהם ולעתים אפילו בצורה חריפה.

כמובן שדבר זה השניאו על בן-גוריון, אך בן-גוריון גם לא יכול היה לחתר על שיקוליו. לא פעם, כאשר נעדר ארן משיבת ועדת שרים או הממשלה עצמה, עיכב בן-גוריון את קבלת ההחלטה עד שתישמע דעתו של ארן. פעם, כשנזבקה החלטה מהירה, וארן לא היה, ניתנה פקודה למשרה הצבאית לחפש ולהבהילו לשיבה. הם חיפשו את ארן בכל מקום, אך לא מצאוהו. רק במיקרה נודע, כי ברנע שבמשרדו של בן-גוריון התכנסו השרים לדיון העדיף ארן, שהיה נתון באחת מתקופות העצב שלו, לחוות בהצגה יומית של סרט על המערב הפרוע. ניתנה הוראה להפסיק את הקרנת הסרט ולהביא את ארן לשיבה.

★ ★ ★

חזון בראש המחנה?

הרבה את ארן לכתוב את המאמר החריף נגד הצעירים, ובעיקר נגד משה דיין? חשיב יותר: מה אומר מאמר זה, לגבי התפתחות היחסים בתוך מפא"י?

אילו הופיע המאמר לפני חודשיים, היו הכל רואים בו השתכחות נרגזת וחסרת-אונים של זקן מאוכזב. אולם זלמן ארן של ממשלת אשכול אינו אותו זלמן ארן שהתהלך מחוץ לממשלת בן-גוריון. או היה גולה-מרצון, שכמעט איש לא האמין כי ישוב אי-פעם למרכז הבמה הפוליטית. עתה הוא מוכר ברבים כהנהגה-הדועה של צמרת החתיקים. מקורביו אף מוסיפים, כי הוא נטל על עצמו לשמש לא רק כהנהגה-דעות, אלא כתומך בשעת-חולשה וכמורכב.

התקפתו על הצעירים משלבת את שני התפקידים ביחד. על כן מתחה מאמרו את התפתחות המאבק הפנימי בצמרת מפא"י: נסיון מצד החתיקים לחסל במהירות ובתקיפות המכסימלית את מרד הצעירים.

אך לא כל הצעירים. כי ארן אמנם תוקף את כלל חוגי הצעירים, ואף כורך את שמו של שמעון פרס. אך לא במיקרה מופנה חוד ההתקפה לעבר משה דיין. בזאת הכריע לזי אשכול עצמו. הוא אשר קבע את הסאקטיקה של החתיקים. נוכח התקפת הצעירים. ממילא אין אשכול אוהב את דיין, וזוהו שנים אחדות מתנהלת ביניהם מערכה ארסית וקולנית במישור הממשלתי והמפלגתי. כאשר נתן דיין את ההודעות לאשכול, בהצהירו כי אינו מעוניין לשרת בממשלתו כשר החקלאות, לא הניח אשכול את ההודעות. צעד אחר צעד דחק את דיין לפינה שמכנה אין לו מוצא — אלא להתפטר ולרדת מן הבמה הפוליטית.

מאידך, ניצב מולו הצעיר השני, שמעון פרס. אשכול החליט, כי כל עוד הוא מתרכז בהיסול דיין — יפייס את פרס. על כן באה ההכנסה למנותו כחבר ועדת השרים לענייני בטחון, על כן התאפק ארן מלתקוף את פרס קשות תוך הסתערותו השוצפת נגד דיין.

השאלה שנשאלה השבוע בצמרת מפא"י היתה: האם ימשיך זיאמה לעודד בראש המחנה החתיק? האם יבוא היום שבו יתעלם מחישובי-התקטיקה של אשכול ויסתער גם על שמעון פרס? ואם יבוא יום כזה — האם ילך אחריו מחנה החתיקים, או שמא יאלץ ארן שוב לפרוש ולהתבודד עם ספריו?

ומבעד למערכה הישירה עם הצעירים — האם יצעד ארן בראש מחנה החתיקים גם לקראת איחוד שלוש מפלגות הפועלים? האם ירחיף את מפלגתו להסיק לשם כך את המסקנה המהיבבת אותה להשתחרר מן התלות המוחלטת בדיינים? האם יהיה מוכן לצאת חוצץ נגד הברית שברתי הצעירים עם הדתיים? נגד האחרים?

אלה שאלות שקשה היה לנבא להן תשובה בשלב זה. אולם הן לפחות העידו על העובדה המעוררת, שכצמרת השלטון נוצרה אפשרות לפחות להציג שאלות כאלה, אחרי דור שלם של התאבנות מחשבתית ואירגונית.

מה היה לדיין עצמו לומר על ההתקפה?

בישיבת מזכירות המפלגה ביום הופעת המאמר, היו בפיו כמה הצטדקות פושרות, כאילו אין הוא אריב הדמוקרטיה ואין הוא משמין הגהארדיה החתיקה. אם מישתו כינה את החתיקים כינוי לא יפה — הרי זה מאיר ארגוב. הוא, דיין, רק צייט אותו.

אולם מקורביו של דיין ידעו לספר דברים אחרים. הסיבה שבגללה כתב ארן את מאמרו, גילו, היא התקפה חריפה שערך דיין עצמו על ארן, כפורום של צעירים המקורבים אליו. הסיח דיין, לדברי מקורבים אלה:

"מה טענתו של ארן נגדי? הוא מפחיד את הצמרת החתיקה של מפא"י בתוכניות-הפוטש שלי. הוא אומר לאשכול ולחבריו: אל תתנו להם רובים! הוא מעורר חשדות בנוגע לבחונות שלנו. לכן, החלטתי להילחם בו ובחבריו, להתפטר מהממשלה ומהכנסת.

"ארן נבהל ומתחנן בפני אשכול: אל תתנו להם רובים! אבל למי יתנו רובים? לזיאמה? מה הוא יעשה עם הרובה בשעת הצורך? הוא יפיל אותו מרוב פחד!"

בינתיים אין הוא מפחד, והוא משתמש ברובה בדימונות קטלניות.